

„A színházművészet hosszútávfutás”

Beszélgetés Sándor János rendezővel

– Nem nehéz a választ kitalálni, mégis felteszem a kérdést: Miért kezdett el a szegedi színház történetével foglalkozni?

– 1988-ban az új főrendező, Ruszt József megkért – az ő munkáját megkönnyítendő –, hogy egy évig ne jöjjen be a színházba. Akkor ezt tudomásul vettem, csak a bemutatókra ültem be a nézőtérre. Választhattam, hogy otthon ülök, fortyogni kezdek és buta gondolataim támadnak, vagy keresek magamnak valami olyan elfoglaltságot, ami a szakmával kapcsolatos. Annak idején javaslatomra alapította a színház a Makó Lajos-díjat a prózai színészek számára, amit azóta minden évben kiadnak. Makó Lajosról teljesen elfeledkezett a szakma, ezért elkezdtem kutatni utána. Engem ugyanis mindig foglalkoztatott, hogy a magyar színházművészetnek mitől nincs egyéni arculata. Ma is szinte minden kiugróan sikeresnek mondott előadásunk valamilyen nyugati színházi stílusnak az utánérzése. Nem is nagyon lehet sajátos arculata a magyar színháznak, hiszen megtagadták a múltunkat, nem ismerjük a magyar színházművészet egykori eredményeit. Nem néztünk utána annak, hogyan csináltak színházat valaha, milyen elveket vallottak.

– Ezek a dolgok ilyen direkten összefüggnek?

– Meggyőződése, hogy igen. Gondoljon arra, hogy a sajátos lengyel játéktípus kialakulása is a nemzeti szerzők, például Mrozek darabjaival hozható összefüggésbe. Peter Brook csapata is klasszikus nemzeti szerzőtől, Shakespeare-től indult, vagy említhetném a franciákat, Molière-t is. A magyar színházművészet egy időben rendkívül erősen függött nemcsak művészi, hanem politikailag is a német színját-

A Színházi Világnap alkalmából a Chicago című musical bemutatójára készülő Sándor Jánossal beszélgettünk a szegedi színház múltjától, jelenéről és a szerinte lehetséges jövőjéről. Sándor János először 1972-től 1975-ig, majd 1982-től 1988-ig volt a Szegedi Nemzeti Színház főrendezője. Bár azóta is itt él, és a szegedi színház tagja, az utóbbi években csak külföldi sikereiről hallhattunk, itthon meglehetősen nagy volt a csönd körülötte.

szástól. Amikor pedig Hevesi Sándor kezdte kialakítani a sajátos magyar stílust, akkor jött 1945, és a Sztanyislavszkij-módszer nyomta rá bélyegét a színjátszásunkra. Önmagában ugyan jók voltak a nézetei, de dogmává me-revítették. Mércének mindig egy másfajta színházat tekintettünk. Három T-s volt annak idején az Aczél-féle színház. Egyes színházakat mércének tekintettek, amelyek különböző ezektől, arra azt mondták, hogy nem jó színház. Most nem ugyanez történik? Csak egy másfajta elv szolgálatában. Pontosan az nem tud érvényesülni, ami a színházban gyönyörű: hogy a színek háza. A sokszínűség borzasztóan fontos. Minden-fajta stílusban lehet csodát létrehozni, a vígjátéktól az operetten keresztül a tragédiáig, csak jól kell csinálni.

– Mely korszakokat nevezhetjük a szegedi színjátszás fénykorának?

– A hivatalos színház-történet mindig rövidlátó. A fővárosban ülök nem látok csak Pest határáig, esetleg annak idején a Kolozsvári Nemzeti Színház. Ditróiról sem sokkal többet tudnának mint Makó Lajosról, ha nem került volna fel a Vígszínházba. Mindig azt mondják, aki Pestre került, az biztosan tehetséges volt. Holott voltak olyan vidéki igazgatók, színészek, rendezők, akik véleményem szerint meghatározói voltak a magyar színházmű-

vészetnek. Ilyen volt a szegedi színháznak az a korszaka, amikor a szabadságharc utáni időkben az európai rangú színházrendező és színész, Molnár György itt dolgozott. A századforduló táján Makó Lajos Magyarországon az első között teremtette meg Szegeden a deklamáló stílussal szemben a realista színjátszást, ugyanakkor fantasztikus operakultúrát is teremtett. Sziklay Jenő idején a '30-as években olyan színészek játszottak itt mint Páger Antal, Jávör Pál, Dayka Margit, Mészáros Ági, Patkós Irma. Egészen más korszak kezdődött a szegedi színház életében az államosítás után. A Vaszyról köztudott, hogy mennyire jelentős szerepet játszott az egész magyar operajátszásban, hiszen az ő színháza felnevelő műhelye volt az operaénekeseknek. A '45 utáni szegedi prózai társulatok nagy időszakait szeretik elfelejteni. A színházpolitika egészen a kilencvenes évek elejéig arról szólt, hogy a hivatalos vezetés kijátszotta egymás ellen a prózai és az operatagozatot. A reprezentatívabb műfajt képviselő operatársulat könnyebben működhetett, hiszen az előadott művek magukért beszéltek. Közben a prózai társulatnak is voltak országos viszonylatban is kiemelkedő korszakai, például Ádám Ottó vagy Bozók István hallatlanul modern, izgalmas színházat teremtettek Szegeden.

– Ugyanez nem mondható el ebben az évadban a prózai tagozatról...

– Ne felejtjük el, hogy a nyolcvanas évek elején még 49 tagú prózai tagozat mára 28 főre csökkent, ráadásul ebben már a segédszínészek és a stúdiósok is benne vannak. Amíg a 49 színész között olyanok is voltak, mint Kaszás Géza, Kőszegi Ákos, Janisch Éva, Kovács Zsolt és hadd ne soroljam tovább, addig a mostani társulattól igazi színházformáló egyéniséget hat-nyolcnál többet nem tudnék mondani. A másik nagy gond az, hogy hosszú évek óta nem átgondolt társulatépítés folyik, hanem túltöltés. Hogy mi ennek a művészi ára, azzal senki nem törődik. Senki nem akarja tudomásul venni, hogy a színházművészet hosszútávú futás. Nem a 100 métert kell megnyerni, hanem a 42 ezer métert kell végigfutni. Ehelyett csillogó-villogó tűzijátékokat rendeztek. Gyönyörű petárdák főlzaladtak az égbe, nagyot szikráztak, világítottak – s azután iszonyú sötét maradt. Nem látom ennek ellenére kilátástalannak a színház helyzetét. Ugy gondolom, hogy bármikor lehetne itt jó társulatot kialakítani. Semmiképp sem szabadna belenyugodni abba, hogy ilyen mértékben lecsökkentették a prózai társulatot. Ennek a színháznak az igazi kuriózuma az lehetne, hogy európai rangú musicalszínház tudna nőni. Minden adottsága megvan hozzá. Emellett persze remek prózai bemutatókat lehetne csinálni, hiszen ma már a musicaljátszás alapfeltétele, hogy a szereplőknek igen jó színészeknek is kell lenniük. Nem tartom jónak, hogy ilyen mértékben elkülönül egymástól ebben a színházban a tánc, az opera és a próza. Ez a színház halálához vezet. Ennek a színháznak éppen abban van az ereje, hogy miközben önállóan dolgozhat három együttes, azokban adott pontokon képesek lennének kisegíteni egymást. Ezt ma Magyarországon a szegedin kívül egyetlen színház sem tudná megcsinálni.

Hollósi Zsolt

A hitelesség szigetei

Václav Havel üzenete a színházi világnap alkalmából

A történelem során először fogja át az emberlaktá földet egyetemes civilizáció. Ennek a globális civilizációnak köszönhetően bárhol, bármi történjen is, annak jó vagy rossz értelmében bárhol, bármire hatással lehet. Ugyanakkor ezt a civilizációt igen eltérő szokásokkal és hagyományokkal bíró nemzetek, etnikumok sokasága alkotja, valamint számos különböző kultúrkör, sokféle vallási világ és különböző politikai kultúra. De úgy tűnik, minél szorosabb közel-ségbe hozza össze ezt a tarka közösséget a kortárs civilizáció, arra kényszerítve tagjait, hogy közös értékeket és viselkedési szabályokat fogadjanak el, annál erősebb az egyes csoporton önnön nemzeti, faji, kulturális sajátosságát védő akarat. A mai világ veszélyes konfliktusai közül nem egy éppen azzal magyarázható, hogy minél inkább közelebb kerülünk egymáshoz, annál inkább látjuk a másik másságát. Ezenfelül olyan korban élünk, amikor különféle al-rendek omlanak össze, s miközben a világ igazán többkultúrájává, többpólusúvá lesz, még csak keresi a kornak megfelelő, valóban igazságos rendet.

Mindebből a mai világ különös drámaisága következik: ez a világ ugyanis egyre több helyen teszi lehetetlenné azt, hogy az egyik a másikával együtt létezhesen, pedig ennek a világnak egyetlen esélye van, s ez éppen az együttlétezés.

Nem igaz az, hogy a televízió, a film, a video, valamint korunk más vívmányai miatt a színház veszít jelentőségéből. Ugy tartom, épp fordítva van, s hogy éppen a színház legalkalmasabb arra, hogy igazán erőteljesen mutasson rá a világot fenyegető sötétségre, és a reményt hozó fényre egyaránt.

A színház ugyanis egyike az emberi hitelesség fontos szigeteinek a mai elembertelenítő technikai civilizációban. S ezért ha nem akarjuk, hogy ez a világ rossz véget érjen – minden lehetséges módon védeni, oltalmazni kell. Hisz éppen a semmivel föl nem cserélhető emberi személyiség, a humán lelkiismeret az, amire megamasinériás, elszemélytelenített világunknak szüksége van. A világra leselkedő veszélyekkel csakis az ember, pontosabban megújult felelősségérzete képes szembenézni, éppen az tehát, amiben nem képes őt helyettesíteni a legmodernebb számítógépes rendszer sem. A világ reménysége az élő-eleven emberi lény rehabilitációja.

A színház egyáltalán nem csak egy műfaj a sok közül. Ez az egyetlen olyan műfaj, ahol nap mint nap egy másik embert megszólító élő ember van jelen. Eppen annak köszönhetően, nem csupán történetek bemutatásáról szól. Emberi találkozások helye ez, a hiteles emberi létezés tere, ami több is önmagánál, mert a világról és önmagáról, a társadalomról és annak tragédiáiról, az emberről és annak szerelméről, a haragról és a gyűlöletről vall. A színház az emberi közösség fókusza, e közösség szellemi életének kristályosodási pontja, szabadságának és szótértésének tere.

Szilárdan hiszem, hogy a sokféle különböző kultúra által teremtetett és konfliktusaiktól fenyegetett globális technikai civilizációban a színház a jövőbe tekintő távcső, a remény konkrét formálója. De nem azért, mintha a feladata az lenne, hogy jobbnak mutassa a világot, mint amilyen, vagy hogy megalkossa ezen világ jobb jövőjének látomását, hanem azért, mert a mai emberiség fő reményét testesíti meg, ami nem más, mint az élő-eleven emberiség reneszánsza. Ha ugyanis a színház szabad emberek szabad dialógusa a világ titkairól, akkor pontosan a színház mutathatja meg az emberiségnek a toleranciához, egymás megbecsüléséhez és a lét titkai iránti tisztelethez vezető utat.

Felhívom Önöket, a színház valamennyi művészt, hogy gondoljanak e pillanatban szarajevói kollégáikra... Ezek a művészek a békét szolgálják, s azt juttatják eszünkbe, hogy a színháznak van értelme.

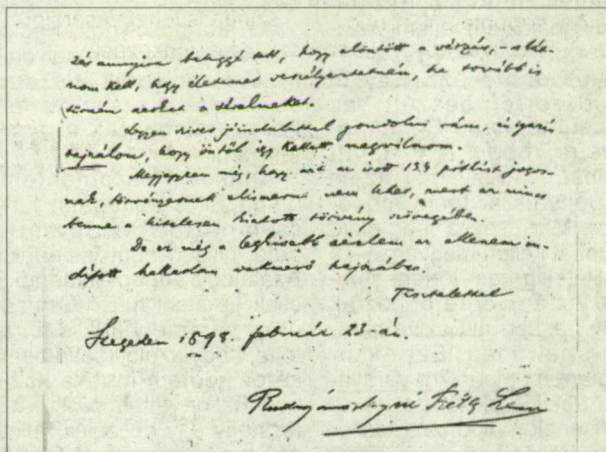
Aki Kossuth csókját hordta a homlokán

R. Réthy Laura

dése idején teljesebb be-
de énekesnő régi álma. Ám
most adjuk át a szót Réthy
Laurának.

„Kolozsvári primadonna voltam, amikor országos mozgalom indult meg, hogy küldöttségileg keressük fel Kossuth Lajost tübini száműzetésében. Ebben a javarészt írókból, művészekből álló küldöttségben Jászai Mari és Hegyesi Mari mellett én is részt vettem. Helfy Ignác fogadta a küldöttséget, és azt az óhaját fejezte ki, hogy valamelyikünk énekeljen magyar dalokat Kossuthnak, mert azokban már évek óta nem volt rész.

A búcsúlevél kézirata

A küldöttség vezetői engem jelöltek ki, és másnap Kossuth szobájában, cigányzene kísérettel néhány dalt énekeltem, köztük a „Mi füstölög” kezdetű Petőfi népdalt. Mikor az énekben oda értem, hogy: „Messe jártam, másutt is volt jó dolgom, / Hej, de szívem csak azt mondja jobb otthon” – Kossuth gyönyörű kék szemét elfutotta a könny, s rázta a zokogás. De aztán erőt vett magán, és hozzám fordult:

– Mivel hálálhatnám meg? Nekem nincs semmim.

Azzal odalépett hozzám,

és mindenki előtt homlokon csókol.”

Réthy a nevezetes eset után a Népszínházba, majd Debrecenbe szerződik, s ott megy férjhez Rudnyánszkyhoz. Ezután kerül Makó színházába Szegedre, ahol a vidék legmagasabb fizetését kapja: évi 8600 forintot. Az övének csak Budapesten van nagyobb gázsija három színésznőnek: Blahának, Jászainak és Márkus Emíliának.

Réthy főleg operaszerepekben babonázta meg szegedi publikumát. Tündökletes Violetta a Traviatában, brillíroz a Hoffmann

meséi Olympia–Antonia–Stella hármas szerepében, és lenyűgöző Leonórát formál a Trubadúrban. Könnyebb szerepeiben is utolérhetően. A „Három Kázmér” című zenés csacskaságban egy emancipált amerikai nőt játszik bölcs írónival, ráadásul a nyílt színen bicilizik is!

1898 elején, szegedi sikerei csúcson, egy kollégájával való nézeteltérést követően szerződést bont.

„Hígye el, semmi sem fájhat jobban, mint hogy saját hibámon kívül, így kell megválnom öntől, derék jó igazgatómtól és a felejtethetlen szegedi színházról” – írja búcsúlevelében Makó Lajosnak.

Ezután még Temesvárra, a Vígszínházba és a Magyar Királyi Operaházba lép fel, majd 1905-ben követi férjét Amerikába. Az Újvilágban eleinte hangversenyeket ad, később a Boston Opera Company tagja lesz.

1912-ban hazatér, a Vígszínházban egy matiné keretében megünnepeli színre lépésének 30 éves évfordulóját, s ezt követően mindörökké visszavonul a színpadtól.

Sándor János